

Madách Imre összes művei. I—II. Sajtó alá rendezte *Halász Gábor*. Bp., 1942. (Révai.) 1065. 1223 l.

Madách Imre összes levelei. I—II. Sajtó alá rendezte *Staud Géza*. Madách-Könyvtár 7—8. sz. Bp., 1942. A Madách-Színház kiadása. 223, 224 l.

Az idei könyvnap meghozta irodalmi életünk egyik régi adósságának első törlesztését. Révaiék vállalkoztak Madách összes műveinek kiadására, a Madách-Színház pedig a nevéen megjelenő Madách-Könyvtár kettős kötetében közreadta Madách teljes levelezését. A két kiadvány egyszerre, egymástól függetlenül jelent meg, s ismertetésük módot nyújt összehasonlításukra és néhány alapvető kérdés megbeszélésére is.

Szövegközlés dolgában, sajnos, egyik kiadás sem mondható kritikainak, igaz, hogy nem is akar az lenni. Staud Géza — bizonyára szélesebb köröknek szánt közlésében — a leveleket mai helyesírásra írja át. Ez Madách esetében az eredeti szövegbe való erősebb beavatkozást jelent. Madách leveleiben igen takarékosodik a központozással, ugyanezt teszi Fráter Erzsí is. Egy-egy hosszabb levélrésznek pontokkal, vesszőkkel való egyértelmű tagolása kétségtelenül megkönnyíti az olvasást, de a megoldás egyszer-egyszer vitatható. Az eredeti szöveg néhol más elosztást sem zár ki (pl. Erzsinek 1853. máj. 25-i levelében). Igazság szerint a szövegnek ilyen modern tagolása okvetlen torzít egy keveset, mert Madách is, Erzsí is, amikor levelet írt, a ma szokásosaknál hosszabb és lazábbkötéű mondatokban gondolkozott. Halász Gábor is érezhette ezt, mert ő meg éppen a leveleket, mint személyes dokumentumokat, betű szerint közli, viszont minden egyéb művet mai helyesírásra átirva ad. Ezekben már kevéssé érezhető a torzítás, mert olyan művekről van szó, amelyek már eleve irodalmi szándékkal íródtak s részben nyomdafestéket is láttak. A szaktudós itt viszont a törléseknek, javításoknak, változatoknak hiányát panaszolhatja. *Csák régnapjait*, amely két kidolgozásban maradt ránk, csak az egyikben kapjuk, abban, amelyik „végleges“-nek mondható; a *Sámson*-drámatervből hiányoznak azok a jellemző mondatok, amelyeket Madách áthúzott, noha tökéletesen olvashatók. Bár e tekintetben a nagyközönség szempontja győzött, mindkét kiadvány nagyjelentőségű tudományos tekintetben is; valódi szövegközlési hibájuk nem sok van. Halásznál a sajtóhibák okoznak itt-ott zavart. Arany egyik levelében (II. 1025. l.) ezt írja: „... *kénytelen* vagyok koncentráltabb szellemi munkára“. Helyesen: *képtelen* vagyok. A szedőgép ördöge főleg a számokat vette célba, azokat is, sajnos, éppen a jegyzetekben. II. 1196.: 1875 van 1857 helyett, II. 1159.: 1923 van 1932 helyett; a II. 1169. lapon azt olvassuk, hogy a hagyaték 103 levélnyi verset foglal magában és ebből az első részben 351 levélnyi van, stb. Staudnál inkább néhány sajtósági olvasási hiba változtatja meg a szöveg értelmét. Erzsinek már említett levelében ezt olvassuk: „Anna és Jolánka betegek.“ Halász is Anna és Jolánká-t ír. Nem Anna, hanem *Ara*. Így becézték Madách kisebbik lányát. Erzsí 1853. V. 12-i levelében: „Még Klárikának (itt) kell lenni...“ Halásznál a helyes

szöveg: „Még Klárikának kell írni.“ Ennek a levélnek egyes lapjait a két kiadó nem ugyanazon sorrendben olvassa. Crezmánné divatárusnő nevét Halász Czizmannénak, Staud Czirmannénak olvassa. Még furesőbb (Staud) a következő levélrészlet, amikor Madách szemére veti Gyulainak, hogy nem nyilatkozik megküldött verseiről. (1863. II. 17.) „Te pedig az idézett Bajardra hallgatsz.“ Így semmi értelme. Halász hozza a helyes szöveget: „Te pedig, az ítézet (azaz a kritika) Bayardja, hallgatsz...“ Madách a francia történelemből ismert Bayard kapitányt; a „félelem és gáncs nélküli lovag“-ot érti. Szövegközlés dolgában legnagyobb jelentőségű Halásznál a Gyulai-féle kiadásban már közölt művek eredeti szövegének helyreállítása.

Anyagfeltárás tekintetében mindkét kiadó derekas munkát végzett. Halász nem elégedett meg a múzeumi anyag kiadásával, bár itt is újság pl. Madách megyegyűlési szónoklatainak nyilvánosságra hozása. Összehordott néhány olyan művet is, amely ugyan nyomtatásban megjelent, de feledésbe merült, kézírata pedig lappang. Ilyen nyeresége a kiadásnak a *Szabadelvűség és táblabíró-politika* c. cikk, amelyet Halász a Felvidéki Magyar Közlöny 1862-es évfolyamából bányászott ki. Valóságos versenyt érez az ember a két kiadó közt a levelek közlésében. Nagyjából fej-fej mellett futnak. Staudnál nincs meg Halász kiadásának 4 levele, ill. levéltöredéke (72. levél Paczoly Jánoshoz, 78. levél Szász Károlyhoz, 82. töredéklevél Szontághhoz, 114. levél Veres Gyulához); a (Halásznál) 76-os és 77-es levélhez pedig nem közli Nagy Ivánnak a levelek hátlapjára írt megjegyzését. Viszont Staud (35. és 36. sz.) Harsányi Zsolt cikke nyomán közli két — Lónyay Menyhérthez — írt levél töredékét; ezeket Halász valószerűleg nem minősítette leveleknek. (Mondanunk sem kell, mennyire sajnálatos, hogy egyiküknek sem állt módjában a Lónyay-család birtokában lévő 43 levelet teljesen közölni.) Azonkívül Staudnak sikerült Fráter Erzsinek egy eddig ismeretlen levelét is megszereznie (204.). Súlyos hiánya azonban mindkét kiadásnak, hogy nem közli Erzsí ismert, megrázó hatású könyörgő levelét, amelyet Madách anyjához írt, közvetlen mielőtt Sztregovát el kellett hagynia. Nem Madáchhoz szól, az igaz, de ott van a helye minden Madách-kiadásban; kivált Staud feldolgozásába illetet volna bele.

Nincs helyünk rá, hogy a kiadott művek csoportosításának kérdésével foglalkozzunk. Staud szándéka az volt, hogy a divatos regényes életrajzok helyett magukból a levelekből kerekítse ki Madáchnak a hitelesség és igazság erejével ható életrajzát. Így a leveleket időrendben adja, kis bevezetésekkel. Csak néhány keltezetlen levél teszi ezt a megoldást nehézé (a 60. és 61. levél). Halász írójuk és címzettjük szerint csoportosítja őket. Ez tudományosabb, de megnehezíti a tájékozódást az, hogy az ugyanazon személyhez írt és tőle kapott levelek messze elkerültek egymástól. Maguknak a műveknek, a fiatalkori drámáknak és novelláknak, főleg pedig a verseknek időrendjében rejlt sok elintézetlen kérdésre legyen szabad csak röviden utalnunk.

A dolog természetéből folyik, hogy eddig majdnem csupa kifogást soroltunk föl. Mégis me vegyük őket a kelleténél komolyabban. Apró hibákra vagy hiányokra vonatkoztak, s mind együttvéve is alig homályosítják el azt az érdeemes, gondos, lelkiismeretes munkát, amelyet mindkét kiadó az anyag feldolgozásában végzett. Staudnak az egyes levelekhez fűzött kis bevezető, át-bridáló szövegei rendkívül értékesek. Csak a szakértő veszi észre, mennyi elmélyülő munka rejlik ezekben a látszólag igénytelen sorokban, amelyek itt-ott új

ardáltal is szaporítják eddigi tudásunkat. (Pl.: Erzsi 53 augusztusában Pestre utazik kiszabadult ura elé, s együtt térnek haza Sztregovára. A hazatérést eddig érzelmesobban, patetikusabban képzeltük el.) Hasonlóan értékes aprómunkát végzett Halász a szövegek jegyzetelésében. Felkutatta az eddigi közlési helyeket, közli a kéziratok költőhelyét, bibliográfiát ad, majd jegyzőket a Tragédia újabb fordításairól, s — a legszükségesebb mértékben — magyarázó jegyzeteket is nyújt. Egy-két tévedés ide is becsúszott. Az Erdélyi Jánoshoz írt levelet eggyel többször közölték (ld. Staudnál); a II. 1174. lapon a két Madách-lány neve föl van cserélve.

Utoljára hagytuk a legfontosabbat. Az ilyen lézagpótló kiadások jelentősége a nyomokban felszerkenő kutatómunkában, a feldolgozásokban és átértékelésekben szokott megmutatkozni. Mindkét kiadó jelentős kezdeményezéseket tesz ebben az irányban is. Halász (igen szép bevezetésben) Madách ifjúkori drámáinak átértékelését indítja el. Eddig nem sokra tartottuk őket; a bevezetés jó érzékkel mutat rá azokra az oroszlánckörmökre, amelyeket bennük észre kell vennünk. Más irányú, de éppúgy jelentős Staud újraértékelő kísérlete. Nagyon is régóta megszoktuk már, hogy a házassági tragédiáért minden felelősséget Erzsire hárítsunk, Madách anyját pedig szoborszerű fenségben lássuk. Staudban van bátorság arra, hogy ezen az ítéleten változtasson. Az eddiginél valószínűbb képet ad Erzsi rettentő helyzetéről ura bebörtönzése után; okokat hoz fel, amelyek többé-kevésbé valószínűtlenné teszik Erzsi házasságtörését, s egy kis éllel mutatja be az anya rideg elzárkózását és könyörtelenségét súlyos helyzetben lévő menyé iránt. Mintha a józan, reális szemlélet kezdené áthatni az eddigi merev, patetikus erkölcsbírálatot. Maguk a szövegek tesznek lehetővé Halász kiadásában még egy ilyen helyesbítést. Tudjuk, hogy Madách kerek másfél évig Szalay *Pesti Hir*lapjának küldözgetett tudósításokat meggyéje közgyűléseiről. Ezeket a tudósításokat, különösen eredeti fogalmazásukban, eddig sötét ombergnyűlölettel teli, csupa gúny írásoknak tüntetik fel. Halász kiadása meggyőz bennünket arról, hogy tévedtünk, — ha nem is a tényben, de a színészen. Van ezekben az írásokban tagadó szellemi elég, a gúny is meg-megszóal bennük, de akad másrésről elég sok bizakodás és derűlátás is. A szerkesztőnek sem kellett rajtuk annyit enyhíteni és változtatni, mint eddig hittük.

Még sok kisebb-nagyobb részletkérdést tudnánk felsorolni, amelynek tisztázására most már, a teljes Madách birtokában, megvan a lehetőség. Halász és Staud szép kezdeményezése azt a feladatot rója irodalmi kutatásunkra, hogy valóban éljen is ezzel a lehetőséggel. Barta János.

Rédey Tivadar: Ódry Árpád. Bp., 1942. (Franklin.) 30 l., 1 arcképmell.

Ha majd egyszer eljön a magyar színháztudomány aranykora és minden magyar színész megkapja az őt megillető megemlékezést, Ódry Árpád életművét bizonyára terjedelmes monográfia fogja méltatni. De készüljön még oly vas-kos kötet felejthetetlen nagy színészünkéről, lényegében jelentősebbet aligha fog mondhatni annál, amit Rédey Tivadar jellemvázlata nyújt. Nehezség azért, mert a jeles szerző a kortárs hitelességével tesz tanúságot Ódry alakító művésze mellett, hanem mert megvan az a képessége, hogy a szerep színpadi életrekeltését örökérvényű esztétikai és dramaturgiai igazságok rendszerében lássa és láttassa. Rédey kis tanulmánya szűkre szabott terjedelme ellenére is

mind horizontálisan, mind vertikálisan hű képét adja Ódry színészi képességeinek. Pár vonással megrajzolja fejlődését a hősszerelmes szalonszínésztől Fauston, Hamleten, Othellón, Solnessen keresztül Prosperóig és a Gréban-féle Passio Jézusáig, egyben pedig rámutat jellemábrázoló készségének mély líraiságára, melyben eszesség és stílustisztelet, elragadtatottság és tanultság, művészi öntudat és emberi alázat olvadt össze harmonikus egésszé. Rédey Tivadar tanulmánya a Gyulai Páltól sugalmazott magyar műbírálat nemes hagyományait folytatja: a művelt nagyközönség számára készült ismertetés egyúttal tudományos érvényű színészettörténeti arckép.

rtr.

Tóth László: Erdélyi biedermeier. Szeged, 1942, 19 (1) 1. Széphalom-könyvtár 33. szám.

A hozzászólásokban és tanulmányokban mindinkább gazdagodó magyar biedermeier-kutatás történetében új és nem érdektelen állomást jelent Tóth László tanulmánya az erdélyi biedermeier-ről. Tóth Lászlónak nem első hozzászólása ez ehhez a kérdéshez. „Német polgárság — magyar biedermeier“ című cikkében (Magyar Szemle, 1941. augusztus), — melyben egyébként Pukánszky Bélának és Zolnai Bélának egy-egy művét ismerteti, — már rámutatott a biedermeier-kor társadalomtörténeti jelentőségére s ezzel kapcsolatban utalt egy eddig ismeretlen tényre is: arra, hogy József nádornak és körének életmódja, egyénisége mennyire biedermeier s annyival inkább jellemző a korra, hogy éppen a nádor családjában és körében találunk polgári életformákat és gondolkodást. Legújabb cikkében ismét új és érdekes adalékkal gazdagítja a biedermeier-kutatást, amennyiben nagy vonásokban bemutatja az erdélyi biedermeier-t. Legjellegzetesebb jelensége ennek Újfalvy Sándornak, az erdélyi nemes úrnak most megjelent emlékirata. Mint minden emlékirat, úgy ez is különösen jellemző korára és érdekes színekben bontakozik ki előttünk Erdély élete a múlt század első felében. Érdekesen fejtegeti Tóth László, hogy mi az, amit Újfalvy emlékiratai a biedermeier-kutatáshoz, különösen mint erdélyi sajtóságotkat hozzátesznek? Rámutat a kor mélyenfekvő gazdasági és lelki változásaira. Megállapítja, hogy Erdélyben kizárólag a magyar társadalom legfelsőbb rétegei hordozói a biedermeier-eszményeknek.

Cs. Gárdonyi Klára.

Kristóf György: Királyhágón inneni írók Erdélyben. Kolozsvár, 1942. Kolozsvári Tudományos Könyvtár 2. sz. 252 (4) 1.

A kolozsvári egyetem tudós tanára két, szaktudományunkban már több-
 ízben boncolt tárgyak, a tájbudat és a nemzeti irodalom egységének kérdé-
 vel foglalkozik. (Legutóbb Sárkány Oszkár: *A tájesszény változásai a ma-
 gyar költészetben Petőfiig*. Bp., 1935 és Varjas Béla: *Erdély és irodalmunk
 nemzeti egysége*. Bp., 1934.) Vizsgálódása folyamán alkalma nyílik e kérdést
 igen sokoldalúan megvilágítani s még az általa fölvetett szempontoknál is
 gazdagabb eredményekre jutnia. Ennek oka kétségtelenül az, hogy a táj nem
 holt, változatlan vagy éppen mozdulatlanlanságra ítélt valami, hanem bonyolult
 szerkezetű miatt alkalmas vagy alkalmatlan tényező a történelmet alakító és
 szemlélő ember előtt. Tájhoz nép és annak eseménysorozata kapcsolódik, s így
 jelen esetben az Erdély-fogalom természetesen — függetlenül a szemlélő egyén,
 író stb. lelkivilágától is — igen változatos: A felhozott példák tehát nem-
 csak az erdélyi táj, hanem az erdélyi nép és jelen vagy múlt egy-egy meg-
 mutatkozásához kapcsolódnak. Az egyén tapasztalatait az irodalom közvetíti

a közönséghez, s itt ebben a kiszámíthatatlan ösztönöktől fűtött kohóban ötvöződik a nemzet felfogása Erdélyről. A királyhágóninenni írók Erdélyjárásának jelentőségét egyébként így foglalja össze: „gazdagították irodalmunkat, fokozták az Erdély-ismeretet, előmozdították a közjogi, mélyítették a nemzetársadalmi uniót, a magyarság népi, közművelődési és történetpolitikai egységét...” Eszmeindító bevezetése a magyar vonatkozásokat jól szemeltartó elméleti alapvetés. Az alkalmazás: egy-egy kiemelkedő egyéniségünk pályafutása során Erdély népével és földjével történt találkozásának bemutatása. E metszéspontok közül több már elhalványodott, kikutatásuk tehát a tudománynak értékes szolgálat. Tágabb körben pedig élvezetes és érdekes olvasmány, amely igen jó keresztmetszetét adja Erdély politikai és művelődéstörténetének is.

—ry.

Csery-Clauser Mihály: Széchenyi napjai. Bp., 1942. (Rózsavölgyi.) 190 l.

Széchenyi István mindig időszerű volt számunkra. Akkor is, amikor nem akarták ezt elismerni, amikor — a gyakran mesterségesen felfűjt ellentétkeresésben — ellenfelének, Kossuthnak adták a pálmát. Még ma is kísért ez a bomlasztó törekvés, amely hazánknak ezt a két nagy fiát csak úgy tudja szemléltetni, ha szembeállítja őket. Mintha *ömmagukban* nem volnának értékek! Széchenyi értéke a ma szemléletében még nagyobbra nőtt, végre már tudjuk szellemi és reális alkotásain át megérteni. Ma tudjuk igazán, mit jelentett nekünk. Száz év kellett ahhoz, hogy világosan rájőjjünk gondolatainak örök igazságára. És ezért van az, hogy hiába jelenik meg Széchenyiről özönével a munkák tömege, szinte azt mondhatjuk: nem elég! Át kell itatódnia a magyar közvéleményben Széchenyinek. Az *első Széchenyinek*, aki gondolataival itt jár köztünk, int, vezet és visszatart. Csery-Clauser Mihály új utat nyit a Széchenyi-megismeréshez. Ő azt a Széchenyit mutatja be nekünk, aki naplójában őszintén feltárta érzéseit, akaratát és maró kétségeit. De nem a könyv szerzője beszél, hanem Széchenyi. A naplóból kiragadja azokat a részeket, amelyek legtisztábban, legkristályosabban mutatják nekünk a legnagyobb magyart. Egy ember lelki fejlődése a zenitig, majd tragikus bukása pontosan és világosan kirajzolódik a könyv lapjain. Csery-Clauser nem önkényesen választotta ki a naplórészeket, hanem mindig ennek a fejlődésnek az alapján. Különösen hálásaknak kell lennünk azért, mert a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tette ezzel a kis összeállításával a mult század derekának legérdekesebb, de egyúttal legnehezebb olvasmányát, Széchenyi Naplóját.

Batizi László.

Trencsényi-Waldapfel Imre: Erasmus és magyar barátai. Bp., 1941. Officina. 110 l. Officina-Képeskönyvek, 30—31.

Az első nagyszabású kísérlet, amely az Erasmus megindította szellemi áramlat magyarországi hatásáról összefoglaló képet adott, s annak itteni jelentőségét meglátta, Thienemann Tivadarnak csaknem két évtizede megírt remek tanulmánya, a *Mohács és Erasmus* volt. (Minerva, 1924.) Hatása a magyar történetírásra messze meghaladta egy tanulmány kisugárzó erejét. T. Waldapfel Imre most arra vállalkozott, hogy az azóta jelentékeny halakást tett Erasmus-irodalom és az Erasmus-levelek új kiadása alapján, mely immár 1532-ig ért el, a kérdést tovább vigye. Tárgyát filológiai módszerrel közelíti meg Erasmus publicisztikai egyéniségét vizsgálva. Levelezésének, illetve politikai iratainak gondos figyelembevételével állapítja meg, mi volt a véleménye Erasmusnak a magyar

hivatásról, törökről, európai összetartásról s ez mennyire döntötte el gyakorlati magatartását. Erasmus, mint az oszthatatlan „*respublica Christiana*“ legfőbb védelmezője a törökellenes vállalatot kívánta, de előfeltételének az európai „*polgárháború*“ megszüntetését tartotta. Ebben a szellemben segített közvetíteni a János és Ferdinánd közötti trónviszályban is s ezért fordult el János királytól, mikor az a magyar missziót föladván török segítséghez folyamodott. Ugyanakkor azonban, mivel minden dolgot az eszmék felől tekintett, a törökben sem tudott szörnyeteget látni, hanem olyan népet, amely rábeszéléssel megtéríthető. Erasmus magyar barátai aligha osztottak ebben a hiedelmében s ezért még jobban igyekeztek az európai összefogás ügyében közremunkálni. A T. Waldapfel Imre által nagy szorgalommal föl kutatott ismeretlen adatok, összefüggések, mélyreható értelmezések ismeretében az erasmusi szellemi magatartást a török kérdést illetően ezentúl erkölcsileg pozitívnek kell fölfognunk, gyakorlati szempontból azonban még mindig legalább is hatástalannak. Az erasmisták ezenfelül valóban elszigetelődtek és visszahúzódtak tanulmányaik körébe.

Kardos Tibor.

Lengyel Tamás: Gróf Teleki László. Bp., 1942. (Franklin.) 178 l.

A Szekfü Gyula szerkesztésében megjelenő Magyar életrajzok-sorozatban újabb Teleki-életrajz látott napvilágot. A *Kegyenc* évszázados ünneplése alkalmával több megemlékezés történt Teleki Lászlóról. Főképpen politikai szerepléséről. Lengyel Tamás könnyed előadásban világosan és élvezetesen összefoglalja a Teleki Lászlóról szóló meglehetősen nagy és bőséges irodalmat. Mélyen belenyúl az emigráció életébe, jóformán ez teszi műve gerincét. Teleki lobogó szenvedélyessége szinte áthívíti magát az író is és hőse rapszodikus óvét gördülékenyen, lényeges vonásokra szorítva rajzolja meg. Teleki, a politikus áll előttünk, irodalmi munkássága érdemi színvonalon jut szóhoz a tíz éves könyvecskében. Az események gyors előadásában világosan látjuk Teleki alakját, de a történelmi események bőségében kissé háttérbe szorul a lélekrajz, ami voltaképpen feltárná előttünk Teleki László felfogásának, életszemléletének indokait. Lengyel Tamás kitűnően összefoglalja Teleki László életét a mult század mozgalmas életének keretében. Nem időzik feleslegesen a nem kellően bizonyítható mozzanatok mellett. Teleki tragikus végének összes indítékait elmondja, de tárgyilagos szemlélettel nem foglal állást egyik vélemény mellett sem, hiszen örök rejtély fedi tulajdonképpen a revolver dörrenésének okát. A könyv hasznos munka, élvezetes összefoglalása a mult század magyar politikai problémáinak, amelyek a nemzet és uralkodóház viszonyát állandóan robbanásra készen tartották.

Romhányi Gyula.

M. Beleznyai M. Cecília: A Felsőmagyarországi Minerva 1825—1836. Eger, 1942. Szerző. 62 (2) l.

Öröndetes, hogy a magyar irodalmi tanszék tanárai egyre több sajtótörténeti tárgyat dolgoztatnak fel, mert e sok tekintetben még kiaknázásra váró munkaterületen gazdagon van megoldásra váró feladat. Beleznyai értekezése kimerítő forrástanulmányok alapján igyekezett Felsőmagyarországnak, helyesebben Kassának erre a fontos, XIX. században keletkezett folyóiratának életére minél élesebb fényt vetíteni. A Felsőmagyarországi Minerva c. „nemzeti folyóírás“ 1825. január havában indult meg 403 előfizetővel. Szerkesztője és mecénása Dessewffy József. A lap enciklopédikus jellegű, tuda-

mányos folyóirat volt. Szépirodalmi vonatkozású anyaga négy költői egyéniség: Kisfaludy Sándor és Károly, Vörösmarty és Bajza hatását érezteti. A Minervának 10 évfolyama jelent meg 1825—1836-ig 40 kötetben, amikor íróinak és mecénásainak fáradozása ellonére megszűnt. Igen fontos lett volna, ha a szerző beállítja a vizsgált folyóiratot periodikánk történetének megfelelő, őt megillető helyére, vagyis tudatosabban végezte volna sajtótörténeti kutatásait, mert akkor gazdagabb eredményekhez jutott volna. E követeléseinktől azonban egy doktori értekezés keretén belül el kell tekintenünk, ez már nagyobb kutatómunka feltétele.

—a.

Dányi Károly: Kossuth és a Deák-párt hírlapi vitája 1867-ben. Kolozsvár, 1941. Szerző. 135 (1) l.

1867 májusában Kossuth Párizsba utazott. Itt vette hírt a kiegyezésnek. Határtalan felháborodásában levelet intézett Deák Ferenchez és annak másolatát egyidőben megküldte a Böszörményi László szerkesztette Magyar Újságnak; Deák azonban a válaszadást elhárította magától azzal, hogy szereplése nyilvános volt és véleményét parlamenti határozattal fogadták el. Deák helyett annál erőteljesebben vették védelmükbe a kiegyezés művét pártjának vezető emberei és a kiegyezéspárti újságok, elsősorban a Pesti Napló és annak szerkesztője, Kemény Zsigmond. A Kossuthnak adott feleletek természetesen nem voltak híjával a heves kifakadásoknak a szabadságharc egykori vezére ellen, mire Kossuth, most már önmaga védelmében, ismételten újra felémelte szavát. A sokáig emlékezetes vita, amely csak az 1867-es esztendő végén csitult el, eleven körvonalakkal domborodik ki Dányi dolgozatából Dícséretreméltó ítélőképességgel válogatja ki és elemzi a legjellemzőbb, legértékesebb hozzászólásokat, majd összegezve eredményeit, felveti a kérdést, kinek volt igaza: a kiegyezés híveinek vagy ellenzőinek. Szerettük volna, ha a vitának a továbbiakban gyakorolt hatását is behatóbban szemügyre vette volna: a számos ellenzéki megnyilatkozás Kossuth-ünneplő frázisai sok tekintetben a következő évtizedek közéletének alaphangját ütötték meg: a közjogi viták óles aláfestéssel színezték mind politikai, mind kulturális életünket. Mindenképpen értékes adalék azonban Dányi művének gazdag anyaga politikai irodalmunk és időszaki sajtónk történetéhez.

D. B.

Kunszery Gyula: Magyar írók bűnperei. Bp., 1942. (Aurora.) 63 (1) l.

Szerző összefüggően tárgyalja azoknak a magyar íróknak az ügyeit, akik bármilyen okból, de rendszerint irodalmi munkásságukkal kapcsolatban összeütközésbe kerültek felettes hatóságokkal. A kis füzetet olvasva megállapíthatjuk, hogy alig van magyar író, aki ebből a tanulmányból kimaradt volna. Ennek okát a szerző abban látja, hogy az egyéni igazságkeresők, vagy mondjuk, a szellem szabadságának harcosai okvetlenül beleütköznek a közönség számára szükségképpen föllállított korlátokba. Szerző munkájának tudományos szempontból nincs jelentősége (amire, úgy hisszük, nem is tart igényt) és meglehetősen egyéni beállításban adja elő mondanivalóját.

Cs. G. K.